

Aici odihnește amarul

Colecție coordonată de
Magdalena Mărculescu

FilosoFii
A G O R A

CYNTHIA FLEURY

Aici odihnește amarul

Vindecarea de resentiment

Traducere din limba franceză de
Delia Șepețean-Vasiliu

TREI

FilosoFii
A G O R A

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

FLEURY, CYNTHIA

Aici odihnește amarul : vindecare de resentiment / Cynthia Fleury ;

trad. din lb. franceză de Delia Șepețean-Vasiliu - București :

Editura Trei, 2026

ISBN 978-606-40-3120-4

I. Șepețean-Vasiliu, Delia (trad.)

159.9

Titlu original: CI-GÎT L'AMER. Guérir du ressentiment

Autor: Cynthia FLEURY

Copyright © Éditions Gallimard, Paris, 2020

Copyright © Editura Trei, 2026
pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București

Tel.: +4 021 300 60 90 ;

Fax: +4 0372 25 20 20

e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.edituratrei.ro

ISBN 978-606-40-3120-4

EDITORI: Silviu Dragomir
Magdalena Mărculescu
Vasile Dem. Zamfirescu

REDACTARE: Victor Popescu

DESIGN: Alexe Popescu

IMAGINE COPERTĂ: stellalevi/Gettyimages.com

DIRECTOR PRODUCȚIE: Cristian Claudiu Coban

DTP: Mirela Voicu

CORECTURĂ: Irina Botezatu

Cuprins

I. AMARUL. Trăirile omului resentimentar	11
1. Universală amărăciune	13
2. Individul și societatea față în față cu resentimentul. Mugetul rumației	16
3. Definiția și manifestările resentimentului	18
4. Inerția resentimentului și resentimentul-fetiș	22
5. Resentiment și egalitarism. Sfârșitul discernământului	27
6. Melancolia din mijlocul abundenței	32
7. Ce ar transmite Scheler adepților „eticii grijii”	38
8. Feminitatea resentimentului?	40
9. Sinele fals	41
10. Membrana	43
11. Necesara confruntare	46
12. Gustul amărăciunii	48
13. Melancolica literatură	50
14. Mulțimea ființelor neîmplinite	52
15. Capacitatea de a uita	58

16. Așteptări dinspre lume	62
17. Tragismul thiasului	66
18. Marea sănătate: alegerea deschisului; alegerea numinosului	69
19. Continua uluire în fața lumii	74
20. Fericire și resentiment	79
21. Cei puternici trebuie întotdeauna apărați de cei slabi	81
22. Patologii ale resentimentului	84
23. Umanism sau mizantropie?	91
24. Analiza și confruntarea cu resentimentul	93
25. Timpul trebuie să-și recâștige valoarea	96
26. Contratransferul și cura psihanalitică	99
27. La izvoarele resentimentului, cu Montaigne	107

II. FASCISM. Izvoarele psihice ale resentimentului colectiv 111

1. Exil, fascism și resentiment. Adorno, I	113
2. Capitalism, reificare și resentiment. Adorno, II	122
3. Cunoaștere și resentiment	127
4. Scriere constelară și stupoare. Adorno, III	132
5. Nesinceritatea unora, abilitatea altora	138
6. Fascismul, o ciumă emoțională. Wilhelm Reich, I	141
7. Fascismul în mine. Wilhelm Reich, II	146
8. Lecturi istoriografice și psihisme contemporane	163
9. Viața — o creație: Deschisul este salvarea	172
10. Hidra	176

III. MAREA. O lume deschisă omului 185

1. Decloziunea în viziunea lui Fanon	187
2. Universalul cu riscul impersonalității	197

3. Asistența acordată colonizatului	207
4. Decolonizarea ființei	213
5. Restaurarea creativității	219
6. Terapia decolonizării	225
7. Un ocol prin Cioran	232
8. Fanon terapeut	238
9. Recunoașterea singularității	244
10. Sănătatea individuală și democrația	251
11. Atentatul la adresa limbajului	256
12. Recursul la ură	262
13. <i>Mundus inversus</i> : Conspiraționism și resentiment	265
14. Spre o extindere a eului, I	272
15. Ce înseamnă separarea	275
16. Spre o extindere a eului, II: democrația, un sistem de valori deschis	279
17. Omul din subterană: rezistând în fața abisului	284

În cele ce urmează, este vorba despre o decizie, despre un *parti-pris*, despre o axiomă: și anume acel principiu intangibil, acea idee conducătoare ce afirmă că omul poate, că subiectul poate, că pacientul poate. Nu este vorba nici despre o simplă năzuință, nici despre o viziune optimistă asupra omului. Este vorba despre o opțiune morală și intelectuală, bazată pe convingerea că omul are această capacitate și cu atât mai mult pacientul — acesta din urmă, s-o recunoaștem, poate, este un agent, este agentul prin definiție. Nimeni nu va scăpa de responsabilitatea pe care o are, după cum nimeni nu poate nega capacitatea pe care celălalt o are de a face față realității și de a renunța la negare. În cele mai prozaice aspecte ale ei, viața nu face decât să confirme și deopotrivă să contrazică toate acestea. De multă vreme nu mă mai limitez doar la fapte atunci când e vorba despre mersul vieții. Lupta împotriva resentimentului ne învață cât de toleranți trebuie să fim în fața incertitudinii și a nedreptății. La capătul acestei confruntări, vom afla că, într-adevăr, putem fi mai mult decât suntem, că sinele nostru poate crește.

I

AMARUL

Trăirile omului resentimentar

Universala amărăciune

De unde vine amărăciunea? În primul rând, din suferință și din copilăria care s-a dus. Încă de-atunci începem să simțim acest gust amar când Realitatea întunecă seninul în care trăim. Aici odihnește mama, aici odihnește marea. Fiecare își va urma propria cale, dar toată lumea știe că există o legătură între sublimarea posibilă (marea), desprinderea de părinți (mama) și durerea (amarul), acea melancolie care nu se evaporă de la sine. Departate de a fi partizana convingerilor esențialiste — cu siguranță sunt unii care se nasc și mor cu această iluzie —, pentru mine importante sunt procesele dialectice. Amarul, mama, marea¹, totul se leagă — mama înseamnă și tatăl, adică părintele, acel ceva de dinainte de separare, acel ceva de care nu vrem să ne desprindem, care nu devine semnificativ decât odată cu separarea, ceva ce va trebui să devenim noi înșine, adică părinte pentru alții, pentru propriii copii sau nu, părinte în sensul unei anumite asumări a necesității de a fi cel care dă mai departe.

Amarul trebuie îngropat. Iar deasupra va crește altceva. Niciun pământ nu este blestemat pentru vecie: amara rodnicie pe care va crește înțelegerea viitoare. Să îngropăm sau să înfruntăm amarul? Dilema nu prea are importanță: cu pacienții, în clinică, facem și una și alta, una după alta, una împotriva celeilalte; și în acest caz, întotdeauna rămân niște urme

¹ *L'amer, la mère, la mer*: omofonia în limba franceză a celor trei metafore dă și mai multă forță demonstrației autoarei cu privire la demersul — individual și colectiv — care poate duce la îmblânzirea resentimentului. (N.t.)

ca și cum vindecarea ar fi imposibilă, însă există stanțe¹ din care sănătatea sufletului se poate ridica din nou. Iar provocarea pentru analizand este să le sporească.

Iată cuvintele pe care Melville, în deschiderea textului său consacrat neobositei căutări a balenei albe, le pune în gura lui Ishmael, descriind acea stare de neliniște care îl sufocă și mai ales soluția existențială spre care tânjește:

Ori de câte ori simt o cută amară în colțul gurii, ori de câte ori sufletul mi-e umed și înfrigurat ca o zi de noim-brie, ori de câte ori îmi dau seama că m-am oprit fără voie în fața vreunei dughene cu sicrie sau când mă trezesc pe urmele oricărui cortegiu funerar ce-mi iese în cale și mai ales când obida pune în așa măsură stăpânire pe mine încât îmi trebuie tărie multă de cuget ca să nu cedez ispitei de a ieși în stradă și de a zbura cu un bobârnac pălăriile trecătoarelor — ori de câte ori mi se întâmplă așa —, atunci înțeleg că, într-adevăr, a sunat ceasul să mă avânt pe mare cât mai curând cu putință.²

Să mă avânt pe mare... Melville scrie și „să colind câtăva vreme mările lumii“ și înțelegem că motivul mării nu este o problemă de navigație, ci una de dimensiune existențială, de sublimare a finitudinii și a sfârșelii care îl copleșesc pe individ fără ca acesta să știe cum să răspundă — căci nu există niciun răspuns. Singurul lucru de făcut atunci este să iasă în larg, să înainteze, să o ia spre cele patru zări, s-o apuce către alte locuri, pentru ca apoi să fie din nou în stare să trăiască aici

¹ Etimologie: din italianul *stanza*, în sens propriu, locuință, popas, oprire; v. și latinescul *stare*, a rămâne, a fi oprit; deci folosim „stanță“ în sens de oprire (v. dicț. *Littre*).

² Herman Melville, *Moby Dick sau Balena albă*, trad. Șerban Andronescu, Ed. Litera, 1993, p. 43.

și acum. Trebuie să ia distanță ca să nu „zboare” oamenilor pălăria și ca să nu se mai audă urlul resentimentului care-l năpădește. „Dacă ar lua mai bine aminte în asemenea împrejurări, toți oamenii — unii mai curând, alții mai târziu — ar simți chemarea oceanului tot atât de puternic ca și mine.”¹ Prin urmare Ishmael știe că asta nu e numai problema lui, că nevoia de Ocean poate atenua în fiecare dintre noi acel sentiment inaugural de abandon, acel sentiment care ne ritmează viața asemeni unui trist refren și ne amintește că trebuie să dăm socoteală și că nu există sens nici dinspre începuturi, nici dinspre viitor, ci poate doar în acea sete de imensitate și de încordare pe care o aduc apa, marea, Oceanul². „Ce veți vedea? Mii și mii de muritori încremeniți în visări despre oceane se rânduiesc în jurul orașului asemenea unor santinele tăcute!”³ Atâta timp cât omul se va lăsa în voia acestor visări, ele îl vor ocroti de noaptea neagră și primejdioasă dinăuntru, adică de amărăciune și de coagularea ei definitivă sub forma resentimentului.

¹ *Ibid.*

² Sentimentul oceanic a fost definit de Romain Rolland în corespondența lui cu Freud (1927), unde îl descrie ca acea dorință *universală* de a fi una cu universul. Romain Rolland îl consideră ca fiind ceva de dinaintea sentimentului religios, oceanicul fiind o formă de spiritualitate spontană a omului, fără nicio legătură cu trăirea religioasă. Sentimentul oceanic evoluează alături de acea abandonare inițială și îi permite individului să nu se simtă „incomplet”, să înfrunte separarea și finitudinea (aici odihnește mama), fără să se lase copleșit de melancolie. Este un sentiment al eternului, al fulgurantei, al repausului. Fără a-i menționa numele, Freud îl invocă pe Rolland („onoratul meu prieten”) la începutul textului *Disconfort în cultură*, în care vorbește pe îndelete despre sentimentul oceanic al Eului.

³ Herman Melville, *op. cit.*, p. 44.

Individul și societatea față în față cu resentimentul. Mugetul ruminației

Ce mare lucru, veți spune: toți oamenii știu ce este resentimentul și o asemenea problemă, fiind atât de frecventă, nu poate fi atât de gravă nici pentru individul ca atare, nici pentru societate. În ceea ce mă privește, ca și Cornelius Castoriadis, filosof și psihanalist, sunt partizana ideii existenței unei diferențe radicale între oameni în funcție de capacitatea pe care o au sau nu de a se ține la distanță de propriul lor resentiment. Chiar dacă fiecare individ îl poate recunoaște, nu înseamnă că îi va oferi și condițiile de a se fossiliza. Dimpotrivă, destinul oamenilor este de data aceasta diferit, tot așa cum diferit este și destinul societăților. „Ce putem aștepta în urma analizării unui individ? Cu siguranță, nu să eliminăm acel fond obscur, inconștientul meu sau inconștientul lui — o tentativă care, dacă nu ar fi imposibilă, ar fi fatală; ci să instaurăm un alt raport între inconștient și conștient.”¹ Din relația creatoare și senină dintre conștiință și inconștient apare individuarea unei ființe, subiectivarea acesteia și ceea ce Wilhelm Reich va numi mai târziu „capacitatea de a fi liber”. Castoriadis ne amintește acest adevăr esențial al analizei nu numai pentru un individ, ci și pentru societatea în care acesta trăiește:

¹ Cornelius Castoriadis, „L'exigence révolutionnaire”, convorbire cu Olivier Mongin, Paul Thibaud și Pierre Rosanvallon, înregistrată la 6 iulie 1976, *Esprit*, februarie 1977; reluată în *Le contenu du socialisme*, 10/18, 1979. Text preluat din: http://palimpsestes.fr/textes_philo/castoriadis/castoriadis-revolution.pdf, p. 33.

Toată problema este de a ști dacă un individ a reușit, printr-o întâmplare fericită sau cu ajutorul tipului de societate în care trăiește, să stabilească un asemenea raport sau dacă a reușit să îl modifice astfel încât să nu-și mai ia fantasmelor drept realitate, să fie cât se poate de lucid cu privire la propriile dorințe, să accepte că este muritor, să caute să afle adevărul chiar dacă nu e simplu etc. Deși trăim astăzi într-o totală impostură, susțin de mult timp că există o diferență calitativă, și nu numai de grad, între un individ definit în felul acesta și un individ psihotic sau profund nevrotizat, încât cel din urmă poate fi socotit alienat nu numai în sens general sociologic, ci și în sensul că ajunge să fie expropriat „de” el însuși „din” el însuși. Dacă psihanaliza nu este o escrocherie, ea își va fixa tocmai acest obiectiv, o asemenea modificare a acestui raport¹.

Este vorba despre apariția unui om diferit din punct de vedere calitativ de congenerii săi, un om care ar deține cheia umanismului și a civilizației respective.

Dimpotrivă, dacă se ajunge la alienare, niciun individ nu poate participa la construirea unei lumi comune care să nu fie avatarul unui proces de reificare. Destinul psihanalizei este deopotrivă terapeutic și politic. „Puterea actuală înseamnă că ceilalți sunt lucruri, însă tot ce vreau eu se opune acestei situații. Cel pentru care ceilalți sunt lucruri este el însuși lucru, iar eu nu vreau să fiu lucru nici pentru mine, nici pentru ceilalți. Nu vreau ca ceilalți să fie lucruri, nu aș ști ce să fac cu ei. Dacă eu pot să exist pentru ceilalți, să fiu recunoscut de ei, nu vreau ca acest fapt să se întâmple în funcție de deținerea unui lucru care îmi este exterior — puterea; și nici să exist pentru

¹ *Ibid.*, p. 34.

ei în imaginar.”¹ Castoriadis elaborează tristul tablou bine-cunoscut al dinamicii reificării care organizează atât societatea, cât și relațiile cele mai intime, deoarece acestea sunt indisociabil legate de conflictele pulsionale ale indivizilor. Problema este comună atât la scară individuală, cât și la scară socială: să nu-l considerăm nici pe celălalt, nici pe noi înșine un lucru deoarece, dacă se întâmplă așa ceva, mecanismul colectiv al resentimentului se va consolida, oamenii și societățile își vor scinda destinul în funcție de această dimensiune resentimentară, iar dezalienarea psihică și socială va deveni aproape imposibilă.

3

Definiția și manifestările resentimentului

Max Scheler a definit resentimentul cu mare claritate în eseul pe care i-l consacră în 1912 înainte de începutul Primului Război Mondial, o perioadă înfricoșătoare a pulsuniilor mortifere. „În resentiment este vorba despre experiența rețrăită și ruminată a unei anumite replici emoționale date cuiva, replică datorită căreia acea emoție capătă o profunzime sporită, coborând în centrul personalității; odată cu aceasta, emoția se îndepărtează de zona în care se exprimă și acționează individul.”²

¹ C. Castoriadis, „Racines subjectives et logique du projet révolutionnaire”, în *L'institution imaginaire de la société*, Seuil, 1975, pp. 135–141. Text preluat din: http://palimpsestes.fr/textes_philo/castoriadis/castoriadis-revolution.pdf, p. 6.

² Max Scheler, *Omul resentimentului*, trad. Radu Gabriel Pârveu, Ed. Humanitas, 2007, p. 9 (trad. mod.). Citarea tezelor lui Scheler nu reprezintă o caucionare a acelor texte care au devenit nucleul unui antisemitism caracteristic anilor 1930 și care rămân blamabile pentru totdeauna.

Termenul-cheie pentru înțelegerea dinamicii resentimentului este rumația, ceva ce este mestecat și remestecat, având acel gust amar caracteristic al unui aliment sleit prin mestecare. Rumația este ea însăși reluarea unei alte ruminații, în sensul că la început este vorba despre retrăirea unei „re-acțiuni” emoționale care putea inițial să fie adresată cuiva anume. Însă odată cu creșterea resentimentului, indeterminarea destinației câștigă în amploare. Detestarea va deveni mai puțin personală, va fi tot mai globală; se va îndrepta către mai mulți indivizi care nu erau inițial vizați de reacția afectivă, însă care acum vor fi înglobați prin extinderea fenomenului. În felul acesta se operează o dublă mișcare, în consonanță cu cea descrisă de Karl Polanyi¹: cu cât resentimentul devine mai profund și cu atât persoana este afectată în chiar miezul, în inima ei, cu atât ea este mai incapabilă să acționeze, să se exprime creativ. Este ceva care roade. Ceva care forează. Iar compensarea devine tot mai dificilă cu fiecare reactivare a respectivului resentiment, nevoia de reparație fiind insașibilă. Resentimentul ne îndreaptă către calea, fără îndoială iluzorie, dar deosebit de anevoioasă, a imposibilei reparații, chiar a respingerii acesteia. Există în mod evident reparații imposibile care ne obligă să inventăm, să creăm, să sublimăm. Însă odată ce ajungem la resentiment, pătrundem în lumea unei dureri sfredelitoare care blochează orice perspectivă luminoasă sau, mai bine zis, care validează prin răsturnare o anumită formă de juisare produsă de întuneric, precum într-o stigmatizare inversată. „Această continuă experiență și retrăire a emoției este totodată foarte diferită de o amintire pur intelectuală a emoției și a fenomenelor cărora le «dă replica».

¹ Karl Polanyi, *Marea transformare. Originile politice și economice ale epocii noastre*, Tact, 2013. (Ediția princeps: 1944.)

Este o retrăire a emoției înseși — o repetare a sentimentului, un re-sentiment.¹

Cum putem rezista unei asemenea recrudescente continue și dureroase? Există de altfel o posibilă înrudire cu fenomenul traumei, care e privit ca o „invadare”² a psihicului; prin urmare, la început a fost o rană, o lovitură și o primă imposibilitate de cicatrizare, iar breșa, rămasă deschisă, va face ulterior despicătura mai activă, uneori la modul acut, alteori, cronic. În felul acesta, în urma șocurilor alimentate de ruminație, travaliul intelectului, abordarea rezonabilă rămân neputincioase.

Este clar că nu ar trebui să renunțăm atât de repede la posibilitățile pe care le oferă rațiunea, dar este bine să fim realiști. Trebuie să fim de acord că este complicat să rezistăm șocurilor unei emoții triste care se apropie de invidie, de gelozie, de disprețuirea celuilalt și, până la urmă, a propriei persoane, de sentimentul de nedreptate, de dorința de răzbunare. Este ceva care amenință, după cum scrie Scheler:

Poate cuvântul german *Groll*, „ranchiună”, ar fi cel mai potrivit să acopere o componentă de bază a semnificației. „Sentimentul de ranchiună” este în orice caz o mânie ascunsă, amenințătoare, care străbate obscur sufletul și este

¹ M. Scheler, *op. cit.*, p. 9.

² Definiția este freudiană: „Acele excitații din exterior suficient de puternice pentru a străpunge filtrul de excitație sunt denumite de noi *traumatice*. [...] un astfel de eveniment cum este traumatismul exterior produce întotdeauna o gravă perturbare a economiei energetice a organismului, punând în mișcare toate mijloacele sale de apărare. Dar principiul plăcerii este primul care va fi suspendat. Cum invadarea aparatului psihic cu mari cantități de excitație nu mai poate fi oprită, în fața organismului apare o altă sarcină, și anume dominarea acestor excitații, legarea lor psihică, pentru a fi ulterior descărcate progresiv.” (Sigmund Freud, „Dincolo de principiul plăcerii”, *Opere esențiale*, vol. 3, Trei, 2010, p. 244.)